

U sjeni valova: rimska nekropola u Caskoj

Muzej antičkog stakla u Zadru

Prikaz izložbe

Od 20. prosinca 2024. do 14. travnja 2025. u Muzeju antičkog stakla u Zadru otvorena je izuzetna izložba, *U sjeni valova: rimska nekropola u Caskoj*. Autori izložbe su prof. dr. sc. Anamarija Kurilić i izv. prof. dr. sc. Zrinka Serventi s Odjela za povijest Sveučilišta u Zadru, te muzejski savjetnici u Muzeju antičkog stakla Anamarija Eterović Borzić i dr. sc. Berislav Štefanac (koji su ujedno i kustosi izložbe), dok su suradnici na izložbi izv. prof. dr. sc. Igor Borzić, izv. prof. dr. sc. Mate Parica i izv. prof. dr. sc. Mato Ilkić, također sa Sveučilišta u Zadru. Izložba je popraćena dvojezičnim hrvatsko/engleskim katalogom koji sadrži tekstove više autora o samoj nekropoli, grobovima te nalazima s iste, kao i bogato ilustrirani katalog svih izložaka.

Samo nalazište Caska nalazi se u istoimenom naselju u blizini Novalje na otoku Pagu. Znamenitost je Caske rimska nekropola na kojoj su sustavna višegodišnja iskopavanja od 2003. do 2012. godine otkrila 44 grobne cjeline raznovrsnih konstrukcija, čiji se nalazi sada po prvi puta izlažu javnosti. Posebno se ističu velike i masivne, višeslojne grobnice, dosad jedinstvene na prostoru Hrvatske, koje su prema svojim specifičnostima definirane kao „tip Caska”. Analogije takvim grobnicama i njihovoj složenoj prostornoj organizaciji nalazimo zasad jedino u nekropoli Puppūt u današnjem Tunisu. Na nekropoli su posvjedočene brojne rimskodobne pogrebne prakse. Uz uobičajene rituale, poput prilaganja popudbine ili spaljivanja priloga, ističe se i ritual libacije kao najzanimljiviji aspekt ovog grobnog kompleksa. Naime, grobne konstrukcije „tipa Caska” sadržavale su otvore u obliku cijevi sastavljene od imbreksa i tubula, tzv. profuzije, koje su se protezale do spaljenih ostataka pokojnika, a kroz koje su posjetitelji izvan grobnice mogli u nju ubaciti tekućinu, najčešće mlijeko ili vino ili čak gurnuti hranu. Pogrebni rituali provodili su se u razdoblju od 1. do 4. stoljeća po. Kr., pri čemu je najintenzivnija aktivnost zabilježena tijekom 2. i 3. stoljeća. Dominantni oblik pokapanja bio je spaljivanje pokojnika (samo su dva groba skeletna), čime su rituali često uključivali elemente povezane s vatrom i očišćenjem, kao i pogrebne gozbe koje su se organizirale tijekom, ali i nakon samog paljevinskog obreda.

Na izložbi su predstavljeni i nadgrobni natpisi koji su uz unikatne pogrebne rituale druga glavna posebnost nekropole u Caskoj. Naime, u prosjeku je zabilježeno više od tri epitafa po svakom grobu. Sami natpisi ne ističu se ni veličinom ni

dekoracijom, štoviše većina je natpisa napravljena od škriljevca ili mramora kao reciklirani građevinski materijal. Ističu se svojom brojnošću. Raznoliki natpisi donose nam i osobne podatke pokojnika, poput njihovih imena i dobi. Primjer jednog takvog natpisa donosimo na *slici 1* uz prijevod s latinskog jezika.

Slika 1: *Ursov natpis, 2/3. st.* (snimio J. Dukić)

Tekst: *Ursus / mortuus / ann(or)um XVIII. / Mater Pia / fecit et / posuit be/ne mere/nti filio*

Prijevod: *Urso je umro u dobi od 18 godina. Majka Pia učinila je i postavila (spomenik) vrlo zaslužnom sinu*

Izloženi eksponati većinom potječu iz grobova 3, 4, 16, 18, 35 i 42, o kojima detaljno izvještavaju popratni tekstovi u kojima se analizira njihov smještaj na nekropoli, vrijeme ukopa, grobna konstrukcija i grobni prilozi (*slika 2*). Ističe se grob 18 kao najbolje sačuvani primjer grobnice „tipa Caska” (*slika 3*). Priloženi tekst dodatno nam opisuje posebnosti tog tipa – složeni način polaganja pokojnika i ostataka uz snažno i jako izgaranje kostiju pokojnika, dok prilozi ne pokazuju tragove gorenja. Nad sloj paljevine dolazio bi krov od crjepova (*tegula*) te struktura od kamena, a zatim i nadgrobni spomenik, koji konkretno kod groba 18 ipak nije sačuvan. I na ovom je grobu prisutna gore opisana profuzija (cijevi za libaciju). Iako je grob 18 siromašan grobnim prilozima, ipak se na temelju priloga može datirati u kraj 2. st. po. Kr.

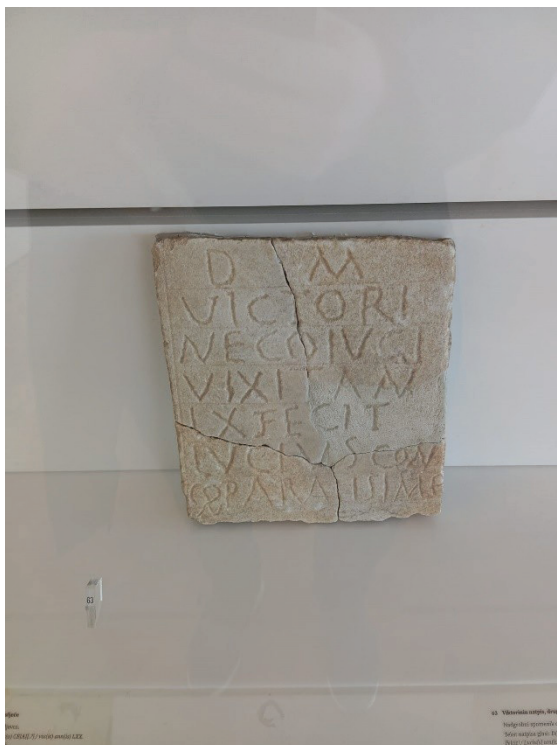

Slika 2: Istaknuti grobovi u Caskoj (snimio J. Dukić)

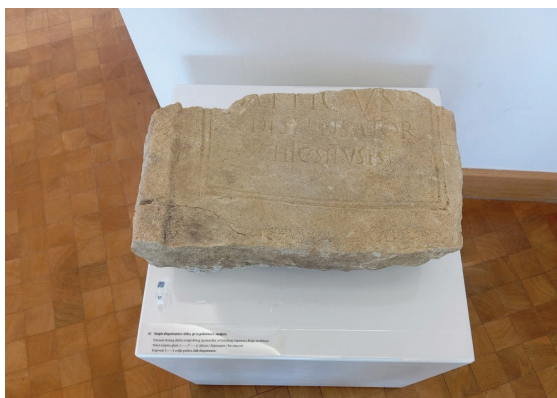

Slika 3: Rekonstrukcija groba 18. (snimio J. Dukić)

Osim gore prikazanog Ursovog natpisa ističemo i neke druge: vapnenački natpisi dispensatora Atika iz 1. st. (*slika 5*) ili Vitalionov natpis iz 2/3. st. (grob 4), mramorni Agelaov, Amerimnov ili Viktorinin (*slika 4*) te Facilisov od tamnosivog škriljevca.

Slika 4: Viktorinin natpis, mramor, 2/3. st. po. Kr. (snimio J. Dukić)

Slika 5: Natpis dispensatora Atika, vapnenac, 1. st. po. Kr. (snimio J. Dukić)

Osim nadgrobnih natpisa prisutni su i drugi grobni prilozi. U grobu 32 pronađen je veliki stakleni pehar impresivan zbog precizno napravljenih ručki, s urezanim cik-cak ornamentom na površini, koji krasi natpis na grčkom alfabetu ZH[C]AIC ili „Živio!” (slika 6). Pronađeni su i drugi stakleni predmeti, raznorazni recipijenti za kozmetičke pripravke poput unguentarija ili balzamarija, ali prisutne su i čaše, zdjelice, te nešto manje staklenog nakita. Bogati grobni prilozi ukazuju na visoku razinu trgovačkih veza i materijalnog blagostanja zajednice koja se pokapala na Caskoj.

Slika 6: Pehar s urezanim grčkim natpisom (snimio J. Dukić)

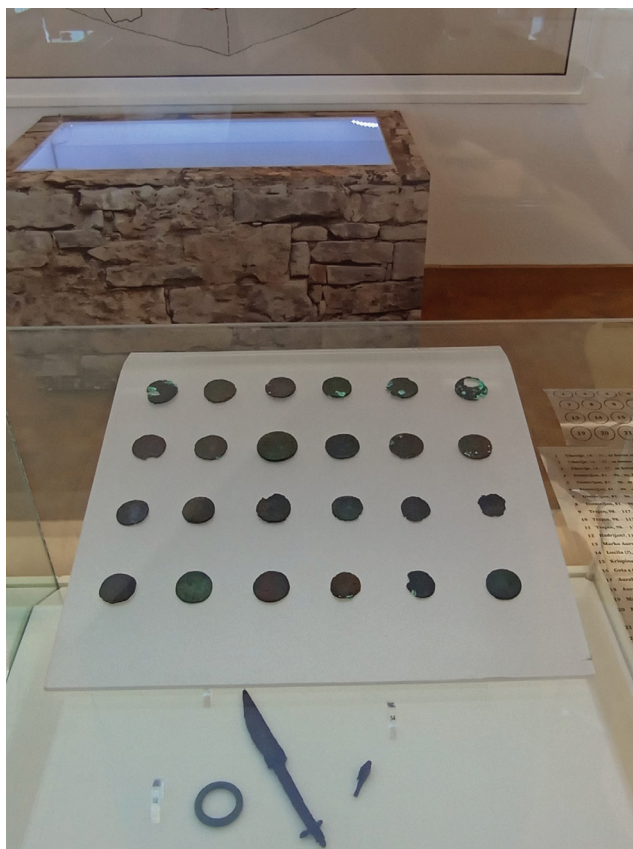
I ovdje pronalazimo keramičke nalaze bez kojih je nemoguće zamisliti rimsku nekropolu. Uz građevinsku keramiku, poput opeka, tegula i imbreksa, od koje su uostalom i izgrađene pojedine grobne konstrukcije, keramički su grobni prilozi podijeljeni u dvije veće skupine. Jednu su činile urne u obliku lonca koje su služile za polaganje pokojnikovih ostataka. U drugu skupinu spadaju predmeti u koje su se polagali kruti i tekući prilozi. To su najčešće zdjele i pladnjevi grube izrade. Također, treba spomenuti i unikatne primjerke keramičkih svjetiljki koje su iznjedrili grobovi u Caskoj.

Grob 3 u Caskoj ponudio nam je još jedan zanimljiv nalaz – olovno zrcalo s drškom (*slika 7*). Na nekropoli su pronađena brojna zrcala, većinom skromnije izvedbe, standardni dio ženskog kozmetičkog repertoara. U nekim su grobovima pronađeni i predmeti za pripremu kozmetičkih preparata – spatule (sonde), palete i pincete. Na nekropoli je pronađen i nakit, među kojima su upečatljivi zlatni par naušnica i karičica, brončano prstenje, narukvica i karike. I za kraj, treba spomenuti 28 brončanih kovanica, dio numizmatičkih nalaza nekropole Caske (*slika 8*). Iako je dosta primjeraka oštećeno korozijom i dugotrajnim optjecajem, sačuvano je i dovoljno pojedinosti na samim kovanicama da bi se mogla obaviti preciznija determinacija ili se barem odrediti približna datacija u vrijeme vladavine pojedinih rimskih careva na temelju portreta ili nominale. Tako je najstariji među pronađenim numizmatičkim nalazima as cara Tiberija, a najmlađi je pak akvilejski num iz vremena vladavine Maksimijana (prijelaz iz 3. u 4. st. po. Kr.).

Slika 7: Zrakasto olovno zrcalo, 2. st. (snimio J. Dukić)

Izložba nekropole u Caskoj po prvi puta stručnoj i široj publici predstavlja nalaze ovog značajnog i dobro očuvanog nalazišta iz doba rimske vlasti na području današnjeg Zadra. Smještena na rubu uvale, izvan grada, slijedi rimsku kulturnu normu odvajanja svijeta mrtvih od svijeta živih. Unatoč smještaju na izloženom priobalnom području, nekropola je, usprkos morskoj eroziji i aktivnostima kasnijih

Slika 8: 24 numizmatička primjerka (snimio J. Dukić)

doseljenika, izuzetno dobro očuvana. Posjetitelji su dobili uvid u ondašnje ritualne običaje pokapanja kao što su spaljivanje priloga ili polaganje popudbine, uz fokus na posebno interesantan proces libacije, simboličke okrepe pokojnika, za koje nam rimski izvori svjedoče da su se odvijali na značajnije datume, poput festivala mrtvih (*Lemuria*), dana predaka (*Parentalia*) ili pak rođendana pokojnika (*dies natalis*). Osim pogrebnih rituala brojni nam natpisi nekropole otkrivaju život pokojnika koji su napustili ovaj svijet i vrijedan su doprinos epigrafiji i onomastici. Iako to nisu pomno osmišljeni ili vješto napravljeni natpisi, svejedno su zanimljiv i koristan nalaz. Ova raznolika izložba zaista je imala štošta za ponuditi, od spomenutih nadgrobnih natpisa pa sve do pehara, nakita i numizmatičkih nalaza, a Caska će svojom važnošću možda jednog dana prestići Zrće na mjestu najposjećenije atrakcije novaljskog kraja. Barem se nadajmo.

Jakov Dukić